

Namnet lever vidare

Vem var Evert Risén?

Thorulf Wall

Går man från caféet i början av Borga-näsvägen i Borlänge in mot centrum, så passerar man strax ett stort gult hus på vänster sida. Inte reflekterar man över vem som byggde huset, vilka som bott där eller hur de hamnade just där. Nästa gång du går förbi huset vet du.

Evert Risén, som detta kommer att handla om, föddes 1902 och avled 1989. Han bodde nästan hela sitt liv i det gula huset. Everts namn lever vidare i Risénstiftelsen och pengar från hans stiftelse delas ut varje år. Vem var då egentligen denne (tills nu) okände Evert Risén?

Vi får börja i Gagnef. Där kan man i vigselboken läsa att ”drängen Jöns Per Persson, Djurås 22 och pigan Wik Anna Andersdotter, Ytterbacka 19, år 1867 flyttade från Djurås till byn Rista”. Paret gifte sig och fick fem (överlevande) barn. Äldste sonen Per föddes 1869. Efter födelsebyn tog han efternamnet Risén och efter fadern kallades han Jöns Per.

Jöns Per Risén hade en kusin, Wik Brita. Hon hade tillsammans med några bröder

Pappa Jöns Per Risén, brodern Elmer, Mamma Brita, Evert, farfar Jöns Per Persson

emigrerat till Amerika. Året 1898 lyckades Jöns Per ”locka hem” Brita och de gifte sig. Paret fick två söner, Elmer, född 1899 och Evert, född 1902. Ja, där har vi vår Evert.

Everts pappa, Jöns Per Risén var en synnerligen driftig herre. Under unga år hjälpte han till med familjens jordbruk i Rista. Han var intresserad av snickeri och det fick han praktisera på Backmans slöjdskola i Hedemora. Efter en kort tid i Rutbo utanför Avesta flyttade familjen Risén (Jöns Per, Brita,

Elmer och Evert) år 1908 till Borlänge. Här köpte Jöns Per flera fastigheter, bl a längs Borlänges huvudgata Borganäsvägen. Det är lätt att glömma att Borlänge köping vid denna tid endast hade en befolkning på knappt 2 000 personer. Jöns Per köpte också ett hyvleri vid Repbäcken.

Alla i Borlänge känner ju till Hantverksbyn. Här finns gamla fina hus med flera små företag, här finns Geologiska museet, Jussi Björlingmuseet och Liljeqvistska parken. Det var här familjen Risén etablerade sig. 1923 byggdes det gula huset och Evert, tillsammans med föräldrarna flyttade in där. Storebror Elmer, som utbildade sig till civilingenjör, var mer rörlig och bodde ett tag i Malmö, senare i Falun. Han arbetade för Telegrafverket.

Everts mor Brita avlider 1950, fadern Jöns Per 1953 och brodern Elmer 1959. Varken Elmer eller Evert har några barn, så nu är Evert ensam kvar i denna gren av släkten. Han bor kvar i det gula huset livet ut. Familjens grav finns på Gagnefs kyrkogård. Risénstiftelsen är gravrättsinnehavare.

Det gula huset vid Borganäsvägen

Evert Riséns grav på Gagnefs kyrkogård

Evert Risén

Vad vet vi då om Evert Risén? Inte särskilt mycket. Evert utbildade sig till jurist, något han hade nytta av i familjens fastighetsverksamhet. Evert verkade också i familjens sågverksamhet i Repbäcken. Relativt tidigt intresserade sig Evert för den livsföring som lanserades av ”den svenska hälsorörelsens fader”, Are Waerland. Evert var lite av en renlevnadsman. Enligt ett kusinbarn hade han sagt att ”han drack en gång vid en studentfest, men att det inte var något för honom, så det var enda gången”. Evert hade kontakt med företrädare för hälsohemmet Tallmogården, som ju drevs efter Waerlands idéer och det kom senare att styra hans testamente.

Evert hade ju ett stort hus och enligt samma kusinbarn märktes det nog att det ”saknades en kvinna i huset”. Det var väldigt mörkt inne och de flesta möbler var täckta med tygstycken. Enligt sagesmannen stod nog det mesta kvar sedan föräldrarnas tid. Skrivbordet var alltid täckt av böcker och dokument. Evert bodde ju själv i huset i mer än 30 år.

Evert förvaltade det som i samspel med fadern byggts upp, även sågverksamheten i

Repbäcken. Grannhusen efter Borganäsvägen var också i familjens ägo. Evert fick onekligen vara med om en mycket expansiv utvecklingsperiod av Borlänge, från en relativt liten köping till en stor stad. Från sitt hus kunde han se hur de fem höga ”Dagnyhusen” på andra sidan järnvägen byggdes i början av 1960-talet. Senare kunde han följa hur Kupolen byggdes upp, även om invigningen av Dalarnas då största köpcentrum skedde ett år efter hans död.

När Evert dör 1989 har han skrivit ett långt testamente. Många släktingar, hyresgäster, folk som har hjälpt honom med flera får penninglegat, men den största delen av förmögenheten skall gå till en stiftelse: Risénstiftelsen. Enligt stadgarna skall stiftelsen dela ut pengar till: 1) forskning inom alternativ/komplementär medicin, 2) undervisning inom samma område och 3) till allmänt förebyggande livsföring med utgångspunkt i Are Waerlands livsföringsprinciper.

Vem var då denne Are Waerland?

Are Waerland föddes sju år efter Everts pappa, d v s 1876. Han föddes i Finland med namnet Fager, men flyttade till Sverige och bytte namn till Waerland. Waerland blev känd för den livsfilosofi han förde fram i ett otal böcker och genom en omfattande föreläsungsverksamhet. Waerland förordade en laktovegetarisk livsstil. Hans genombrottsbok blev ”I sjukdomarnas häxkittel” (1934).

Waerlands grundteser var:

- vi har inte med sjukdomar att göra utan med livsföringsfel, avskaffa dessa och sjukdomarna försvinner av sig själva,
- man botar aldrig en sjukdom, utan en sjuk kropp,
- man botar en sjuk kropp endast, genom att återställa dess ursprungliga livsföringsrytm.

(Man kan lyssna när Are Waerland talar på sin sjungande finlandssvenska i ett fullsatt Konserthus i Stockholm, via YouTube).

Are Waerlands idéer fick stor genomslagskraft, det bildades hälsoklubbar runt om i landet med riksorganisationen Hälsofrämjandet. Tidningen ”Solvikingen”, som blev ”Waerlands Månadsmagasin” ersattes snart av ”Tidskrift för Hälsa”, som fortfarande är en stor hälsotidning. En av Waerlands många anhängare skänkte en större summa pengar till en stiftelse, som skulle kontrolleras av Hälsofrämjandet, och i stiftelsens regi skulle det bedrivas Hälsohem. Åren 1945 – 1971 bedrevs hälsohemsverksamhet vid Kiholm utanför Södertälje men 1972 flyttades den verksamheten till Tallmogården i Sunnansjö i Ludvika kommun. Nu kommer man nära Evert Risén.

Tallmogården

I början av 1970-talet skall den rika Grangärde kommun ”inkorporeras” med den fattiga Ludvika kommun, så det gäller för Grangärde att se till att pengar finns kvar i närområdet. Man bygger bland annat ett nytt ålderdomshem i Sunnansjö. Det gamla – Tallmogården – är perfekt för Hälsofrämjandet att ersätta den verksamhet som bedrivits vid Kiholm. Förhandlingar inleds mellan stiftelsen och Grangärde kommun. Enligt en intervju i Borlänge tidning 1990,

med en som var med i förhandlingsgruppen, skall Evert Risén ha medverkat i den förhandlingen, som representant för stiftelsen. Verksamheten vid Tallmogården startar sommaren 1972.

Ledande namn på Tallmogården under alla år var överläkare Karl-Otto Aly. Ganska snart blir Tallmogården godkänt som enskilt vårdhem och konvalescenthem. I stort sett alla Sveriges landsting börjar skicka patienter till Tallmogården. Under 1980-talet kommer gäster/patienter från hela landet och även från utlandet. Tallmogården blev en stor arbetsplats, med deltidsanställda och vikarier mer än 100 personer: tre läkare, sex sjuksköterskor, dietist, psykolog, sjukgymnaster, gymnastikdirektör, fysioterapeuter, köks – och städpersonal samt administrativ personal med mera. Det var en mycket kvalificerad komplementär vård som bedrevs vid Tallmogården. Evert Risén var alltså mycket intresserad av den verksamhet som bedrevs

på Tallmogården och det kom att styra hans handlande.

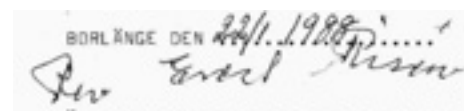
Evert Riséns testamente

Så här börjar Evert Risén sitt testamente: ”Enär undertecknad, Per Evert Risén i Borlänge, som är ogift och utan bröstarvingar, vill, att med min kvarlåtenskap skall förfaras och fördelas på annat sätt, än nu gällande arvslag föreskriver, förordnar jag härmed såsom min yttersta vilja och testamente, att med min kvarlåtenskap skall förfaras och fördelas på följande sätt:”

Evert hade alltså inga bröstarvingar. Däremot hade han både på pappans och mammans sida många släktingar, kusiner och kusinbarn. På mammans sida fanns många i USA. Ett av Everts kusinbarn (på pappans sida) berättar att Evert i sitt arbetsrum – på ett stort bord – alltid hade en karta över USA. På kartan hade han prickat in var släktingar bodde. Evert sade ofta att han borde

åka till USA och hälsa på dem, men det blev aldrig av. Däremot tillgodosåg han en lång rad släktingar i sitt testamente. Han gjorde dessutom särskilda penninglegat till en kusin ”som fått ett öga skadat”, ett annat legat till en kusinson ”som fått sockersjuka i barnaåren”. Även trotjänare, städhjälp, medarbetare och hyresgäster fick penninglegat. Det som sedan återstod skulle ”tillfalla en för ändamålet bildad stiftelse, kallad Risénstiftelsen”.

Stiftelsens ändamål var alltså kopplad till den verksamhet som bedrevs vid Tallmogården. Det underströks genom att Tallmogårdens dåvarande ekonomichef av Risén utsetts till boutredningsman. Vidare hade Risén i testamentet bestämt att ekonomichefen och en tidigare styrelseordförande för Tallmogården skulle utgöra den första styrelsen i Risénstiftelsen

Risénstiftelsen

När stiftelsen började sitt arbete bestod tillgångarna till största delen av fast egendom i Borlänge, men också i Gagnef. Fram till de första åren på det nya seklet såldes den fasta egendomen successivt och omvandlades till likvida medel. Detta var ju också en förutsättning för att stiftelsen skulle kunna betala ut bidrag enligt stadgarna. Stiftelsen hade nog svårt att inledningsvis hitta formerna för hur verksamheten skulle bedrivas. Ett problem – sedan tillgångarna väl omvandlats till likvida medel – var att hitta mottagare som uppfyllde stadgarnas krav, stiftelsen var ju ny och okänd.

Sedan den fasta egendomen sålts flyttade stiftelsen sitt säte från Dalarna till Stockholm. Styrelsen består av tre personer och styrelsen förnyar sig själv. Evert Risén hade i testamentet bestämt att stiftelsen inte skulle stå under Länsstyrelsens kontroll, något som är möjligt enligt stiftelselagen. Däremot måste stiftelsen varje år lämna in en årsredovisning till Länsstyrelsen.

Risénstiftelsen har nu ett litet rum på Hälans Hus på Fjällgatan i Stockholm. Huset genomsyras av Are Waerlands anda, så miljön är den rätta, se: www.halsanshusstockholm.se.

Svårigheten för stiftelsen är fortfarande att göra dess existens känd. Stiftelsens tillgångar är nu placerade i räntebärande tillgångar, med räntebetalning till stiftelsen varje år. Det gör att stiftelsen varje år kan dela ut pengar i enlighet med vad Evert Risén ville. Stiftelsen marknadsförs genom informationsmaterial på Hälans Hus, genom medverkan i Stora Fondboken och genom hemsidan www.risenstiftelsen.se. Varje krona som läggs på marknadsföring minskar nivån på det som delas ut – en svår balansgång. Under åren 2012 – 2016 har stiftelsen delat ut ca 600 000 kr. På hemsidan kan man läsa om några som fått pengar från stiftelsen.

På senare år har stiftelsen fått fin kontakt med representanter för Evert Riséns släkt. Det var sådana öppningar som – bland annat via positiva kontakter med Jussi Björlingmuseet och stadsarkitekt Arne Ludvigsson – ledde fram till att det klarlades exakt var Evert bött och i förlängningen ledde det fram till denna artikel. Stiftelsens förhoppning är att Evert Risén och hans stiftelse blir mer känd ”på hemmaplan” och att ett antal

ansökningar om bidrag från Borlänge och Dalarna framöver strömmar in till stiftelsen.

När du nästa gång passerar ”det gula huset” vet du lite mer om vem som bott där. Varje krona som kommer in på stiftelsens bankgiro 5648-3431 används på det sätt Evert Risén ville.

Författaren, Thorulf Wall, var under perioden 1980 – 1994 VD för Hälsöhemmet Tallmogården och är sedan år 2012 ledamot i styrelsen för Risénstiftelsen.

66.

Dalarnas museum
LÄNMUSEUMS-1-18 APPRÄMDELS-LIV

INVENTERINGSUPPGIFT Bebyggelse
Stad - Tätort

1983 09 28 9:10-18 A3
Borlänge (20 W)

Stadsdel: Borlänge
Fotograför: Ther 7
Gårdsnamn: Björnsåkers gård

Adress: Borjansvägen 13
Risen
Gårdens namn, nummer och fastighetsnr: 261 kv Ejnar mfl, B3 07 21

Risén egendomsför

1	Roostad	3	regelsträme	sten	ljusst gr br	r 2ktk
2	uthus	2	trä	sten	r lfsk	

1923, C V I, Risen
Carl Viktor Isaksson

Situationsplan

Gårdens, Ljudgård
Gamla fin trädgård med grusgång och gräsmatta, rabatter, syrenbäsk och fruktträd.